

дано у нови инвентар бр.

јануара 1942 год.

Београд.

~~1389~~

ТАЈНА КОНВЕНЦИЈА

ИЗМЕЂУ

СРБИЈЕ И АУСТРО-УГАРСКЕ

(ЈЕДАН ЛИСТ ИЗ НОВИЈЕ ИСТОРИЈЕ СРБИЈЕ)

од
СТОЈ. М. ПРОТИЋА

ДРУГО ИЗДАЊЕ

БЕОГРАД

ИЗДАВАЧ: КЊИЖАРА ГЕЦЕ КОНА

34. Кнез Михаилова улица 34.

1909.

ТАЈНА КОНВЕНЦИЈА
ИЗМЕЂУ СРБИЈЕ И АУСТРО-УГАРСКЕ
(један лист из новије историје Србије)

Прештампано из „Дела“ св. за Јан. 1909.

у БЕОГРАДУ

„доситије обрадовић“ — ШТАМПАРИЈА АЦЕ М. СТАНОЈЕВИЋА
8. ЧИКА-ЉУВИНА УЛИЦА 8.

1909

Балканска криза, која је настала једностраним и самовољним ништењем Берлинскога Уговора од стране Аустро-Угарске и Бугарске, отворила је многа питања, ставила на пробу многе односе, изнела на видик многе тајне.

О једној тајни, која стоји у тесној вези с данашњом балканском кризом, било је до сад само мимогред говора. Она је овда онда помињана, она се и сад овде онде помиње, али увек овлаш, увек непоуздано, па и — погрешно. Та дипломатска тајна, то је тајна конвенција између Србије и Аустро-Угарске од 1881 године, а не 1882 године како и г. R. Pinon мисли.¹ И као што ће се ниже видети, ова је тајна конвенција била политичка, а не војничка, као што мисли и г. др. Владан Ђорђевић у свом чланку Oesterreich-Ungarn und Serbien, објављеном у Neues Wiener Tagblatt-у ових дана.

За што се о њој до сад није више сазнало, за што се о њој није што више и поузданije објавило? Очевидно за то што оваке тајне увек морају да избију на јавност од интересованих страна било посредно било непосредно. Други о њима, са свим природно, не знају, па не могу ни да их проказују и објављују. А интересовани су овде Аустро-Угарска и Србија. Да је ова тајна конвенција повољна за анексиону политику Аустро-Угарске, нема сумње да би њу Аустро-Угарска до сад објавила, као што је покушала да се користи објављивањем Рајхштатскога споразума и Пештанске конвенције, као и тајне

¹ René Pinon, L'Europe et l'empire ottoman, стр. 406.

декларације од 1878. године између ње и Русије, учињене за време самога Берлинског Конгреса. Кад Аустро-Угарска о овој конвенцији брижљиво избегава сваки разговор, и кад она ћутке прелази преко свих помињања о њој, онда би већ то, само собом, казивало да би Аустро-Угарска и сад желела да се о њој ништа не зна, или, бар, да се о њој што мање говори. Ми Срби, међутим, не само што немамо разлога о овој конвенцији ћутати, него, на против, по нашем нахођењу, ми имамо велики интерес да јевропско јавно мишљење о њој што више сазна и што правилније схвати сву њену важност и сву њену тежину.

До сад је, са српске стране, указивано само на њену егзистенцију и на њену садржину у опште. Ближи говор о конвенцији остављао се за доцнија времена, без сумње да се избегну замерке „да смо индискретни.“ У случајевима овакве врсте, где је реч о одбрани животних интереса једне земље и једнога народа, и где се чак прибегавало и неправилностима тешким да се одредбе једнога тајнога уговора наметну једној малој земљи, нама се чини да морају пасти сви други обзири пред обзирима да се опасност открије и аларм учини за одбрану и помоћ. Данас, кад је балкански криза, изазвана Аустро-Угарском, отворила многа уста; данас кад је г. Ханото отворио врата тајне дипломатске архиве онога времена објављивањем тајне декларације, закључене и потписане између пуномоћника турских и аустро-угарских на Берлинском Конгресу¹; данас кад је и Аустро-Угарска отпочела објављивање тајних докумената за које држи да јој иду у прилог, — данас су, за нас Србе, пале све скрупуле у том погледу, баш и кад не бисмо имали да бранимо овако животне, овако битне интересе српскога народа и Србије као слободне и самосталне државе, у једном веома критичном тренутку.

*

До пред крај 1893. године за ову тајну конвенцију је знало само неколико људи: само они који су директно били посвећени при њену закључивању и продужењу. За њу је карактеристично, пре свега, да су, при њену закључивању и све до 1889. године, знали само пок. Пироћанац и Гарађанин, и ондашњи министар спољних послова г. Чед. Мијатовић, као и то да је она потписана била без знања и одобрења пок. Пироћанаца,

¹ Студија г. Ханота о Берлинском Конгресу, где је објављена и ова декларација, изашла је у српском преводу у Делу за октобар, новембар и децембар прошле године.

као ондашњега министра председника, а по свој прилици и без знања пок. Гарађанина. По обавештењима која имам од самог пок. Пироћанаца и која ми је он дао 1895—6. године под погодбом да их у поверењу задржим за његова живота, конвенцију је готову донео Краљ Милан из Беча. Никаква преписка није о том вођена. Пок. Пироћанац, кад му је Краљ Милан конвенцију показао и затражио пристанак његов као шефа кабинета, одмах је одбио рекавши да би Србија том конвенцијом дошла према Аустро-Угарској у положај у коме се налази Тунис према Француској. И он је одмах дао оставку. На захтев да се криза не отвара и решава тада због пута Краља Милана, пок. Пироћанац је пристао да се одложи ствар до повратка Краљева под погодбом, наравно, да и питање о конвенцији остане како је било, т. ј. не решено. Међутим, у том међувремену, или боље одмах иза тога, Краљ навали на г. Мијатовића, који подлегне по обичној слабости својој да ништа не може Краљу Милану одрећи, и потпише конвенцију као министар спољних послова без обзира на ранији договор и дату реч¹.

Да је конвенција потписана, пок. Пироћанац је дознао од барона Херберта, посланика аустро-угарскога. Кад је Пироћанац дао израза своме чуђењу и неверици, додавши да је то немогућно, јер је влада баш због тога питања у оставци, онда се барон Херберт опет томе зачудио! Краљ Милан је, дакле, пошав на пут, однео собом и — потписану конвенцију. Кад се Краљ вратио с пута, онда је криза отклоњена била и оставка владе повучена под том погодбом, да Краљ допусти шефу владе, пок. Пироћанцу, покушати да измени, или бар ублажи, једну одредбу конвенције, а Пироћанац се надао или заваравао, како ми је рекао, да ће том изменом и првим применама конвенције ублажити њен карактер и сачувати земљу од тежих последица које је предвиђао, ако би се повукао са свим с управе, пошто је конвенција већ била потписана. Услед свега тога он је одмах сам узео министарство спољних послова.

¹ Г. Мијатовић је овај свој одношај према Краљу Милану признавао и сам. Кад је једном тражио Краљ Александар једну услугу од њега, мислим 1894. године, он је, на примедбу Краљеву, због његова устезања, да је он Краљу Милану све чинио, рекао, како се говори: „Јест, ја сам Оца Вашега служио по осећању, и видим да много шта зато није било добро; с тога Вас хоћу да служим по памети, а не по осећању.“

Доцније ће се видети која је то одредба конвенције, и шта је и колико пок. Пироћанац успео у том погледу.

Кад је конвенција почетком фебруара 1889. продужена, за конвенцију су дознали још намесници, а пок. Ристић мало и пре тога, јер је вероватно, да је њега Краљ Милан у то посветио раније, кад се решио на абдикацију и кад је њега био изабрао за првог намесника.

Колико је мени познато, до пред крај 1893. године за конвенцију ову нити су знали други председници разних влада нити министри спољних послова! Од овога је чинио мали изузетак само пок. Докић, коме је Ристић предао конвенцију после првог априла 1893. године. Политички људи и јавно мњење слутили су, дотле, само да, по свему што се до гађа, мора бити некога тајнога уговора између Аустро-Угарске и владаоца Србије. Зуцкање и слућење о томе почело је за време тимочке буне, а нарочито за време и после рата с Бугарском 1885. године.

После 1893. године почело се више о том говорити. Некако ускоро по том и граф Калноки је, услед питања ческих посланика, признао у парламенту да је конвенције било али да она више не важи! О садржини њеној ипак се није знало ништа, или скоро ништа, у јавности ни српској ни јевропској. Она се обележавала и даље поглавито као војничка конвенција, а не као политичка.

Интересно је какав је утисак учинила конвенција на пок. Краља Александра кад ју је он први пут видео и прочитao 1893. године. Он је тада узвикнуо: па ово је издаја!

При свем том у Србији се јако страховало да се конвенција опет не обнови и продужи, и оно јаче истицање постојања и карактера њеног од 1893. године, које је повело за собом да и граф Калноки призна у парламенту да конвенција постоји, имало је за цељ да се спречи нова конвенција ове врсте.

То је и постигнуто. Али — место тога долази све живља и све јача политичка радња Краља Милана поред све његове абдикације, док, најпосле, није она достигла свој врхунац у његову постављању за команданта активне војске крајем 1898. године. Место писане, дипломатске и тајне конвенције, дошла је неписана, жива и јавна конвенција у повратку Краља Ми-

лане у земљу и у његову фактичком и пресудном утицању на све послове земаљске све до женидбе пок. Краља Александра!

*

Да видимо сад изближе време кад је ова конвенција постала, каква је ова конвенција и да ли и у колико она оправдава ову своју историју и оне оцене о њој које имамо од пок. Пироћанаца и пок. Краља Александра.

Конвенција је потписана у Београду 16/28. јуна 1881. године. Потписали су је барон Херберт и Чед. Мијатовић.

Кад се мало пренесемо у оно време, а сетимо се с једне стране неких појава оног времена, знаних још онда, и с друге стране неких факата Аустро-Угарској знаних још тада а нама тек сада, биће нам лако разумљиво и време постанка ове конвенције, и велико интересовање Аустро-Угарске за њу, и карактер саме конвенције.

Сад се зна да је Аустро-Угарска на Берлинском Конгресу морала дати изјаву Турској да окупација Босне и Херцеговине има привремен карактер и да се њоме не дијају суверена права Турске на Босну и Херцеговину. Без те изјаве турски пуномоћници нису хтели потписати Берлински Уговор, а без њихова потписа не би било ни окупације ни Берлинског Уговора. Да се Аустро-Угарска могла проћи без те изјаве, она је, по свему што се и онда и после тога знало о њеним тежњама, не би за цело дала. Али се она без ње није могла проћи. Она ју је морала дати. Да би јој, за своје даље смерове, умањила значај, она је успела код турских пуномоћника, уз помоћ коју је на Конгресу имала, да та њена изјава остане тајна.

Познато је да се, одмах по завршетку Конгреса, приступило извођењу окупације. Ђенерал Филиповић је 25. јула 1878 упутио прокламацију на Босанце, а 29 истог месеца су трупе добиле заповест да пређу у Босну. Аусто-Угарска није била, дотле, успела споразумети се с Турском и закључити конвенцију, коју је предвиђао члан 25. Берлинскога Уговора. Окупација Босне и Херцеговине војнички је изведена, због отпора становништва, тек после два месеца, крајем септембра, а од похода на Нови Пазар се одустало са свим услед нездовољства произведенога у самој Аустро-Угарској и услед тешкоћа и отпора на који су трупе, мимо очекивања, биле наишле. Конвенција с Турском је закључена тек 21. априла 1879. године,

и онда је Аустро-Угарска ушла и у Новопазарски Санџак, посевши Препоље 14. септембра 1879. године. Овом конвенцијом, пошто је фактички заузела Босну и Херцеговину, Аустро-Угарска је успела одбити турски захтев да се и у њој спомене привремени карактер окупације. Њом су уређена питања друга, али је између осталога и питање о поступању са становницима Босне и Херцеговине кад се баве или путују по иностранству остало нерешено и остављено за доцнији нарочити споразум. У земљи је остало и даље ванредно стање под којим се нова управа начела организовати.

Чим је колико толико стала добро ногом у Босни и Херцеговини, и закључила с Турском конвенцију, Аустро-Угарска се окренула Србији. Она је њој понудила и наметнула ову тајну конвенцију. Она је хтела да је веже за себе и да свој нови посед у Босни и Херцеговини обезбеди од незгода и опасности које би могле с ове стране доћи. Она онда не само што није налазила да Србија нема правну титулу да се интересује за Босну и Херцеговину, него је ту правну титулу у толикој мери осећала да је сама пред Србију изашла с нарочитом, тајном конвенцијом, пошто је за њу раније припремила била терен!

Краљ Милан је ресултатима рата и Берлинским Конгресом већ био готово сломљен. Требало је још мало па да душевни слом његов буде потпун. Аустро-Угарска се за то ревносно потрудила и одмах, по Конгресу, на посао дала. Још за трајања Конгреса она је Србију везала погодбом од 8. јула 1878. године за уређење железничких, трговинских, царинских и бродарских односа, и њој је био задатак, као што бечки професор Dr. K. Grünberg каже у свом делу *Oesterreich-Ungarns handels-politischen Beziehungen zu den Ländern an der unteren Donau, Leipzig, 1902.*, да прокрчи пут потпуном стапању обеју земаља у једну царинску област. Кад је Ј. Ристић, ондашњи шеф српске владе, покушао идуће две године да трговинским конвенцијама с другим земљама, а нарочито трговинским уговором с Енглеском, спасе земљу од ове опасности, Аустро-Угарска је притисла на Србију свом снагом својом, и у јесен 1880. на питању трговинско-политичком изазвала кризу и промену владе, тражећи за себе искључни положај у Србији. И онако већ посрнуо и сломљен, Краљ Милан је сад са свим подлегао. Аустро-Угарска је, после силе, прешла на употребу и других средстава. Одмах иза промене владе, она је Ср-

бији нашла католичку Генералну Унију, којој је Бонту био на челу, и која је с бечком Лендербанком била у најтешњим везама, те је тако, по њеном наваљивању, у првим месецима 1881. године дошло до зајма за грађење и финансирање српске железнице, и до лутријскога зајма за исплату унутрашњег државнога дуга који је од ратова био остао.

Борба, која се у Народном Представништву развила на питању о уговору с Генералном Унијом, и која се после пренела и у народ и захватила широке слојеве, таман је била згодан терен да се владалац Србије хвата у нове замке. Опозиција је према уговору овом била тако јака да је морао бити употребљен и сав владаочев ауторитет, па и средства коруптивне природе, да му се победа у Народном Представништву обезбеди. Опозицији се, с аустро-угарске стране, и јавно и тајно, почне придавати антидинастичан карактер, а то је таман било оружје које је на Краља Милана увек дејствовало. Он је још од младости стекао био слабост да је свакда био јако подложен утицајима те врсте.

Терен за конвенцију био је тако код Краља Милана, с аустро-угарске стране, потпуно припремљен...

Да видимо сад саму конвенцију.

Први члан конвенције одређује да је конвенцији задатак да уведе и утврди између Аустро-Угарске и Србије савршено пријатељство!

Други члан конвенције већ ближе казује природу тога „савршеног пријатељства“ и сам мотив конвенције. У њему се каже: „Србија неће трпети никакве смутње (*menées*) политичке, религиозне или друге које би, полазећи одатле, биле управљене противу монархије аустро-угарске, у *compris la Bosnie, l'Herzegovine et le sandjak Novibazar*. Аустро-Угарска прима исту такву обавезу на се према Србији и династији, коју ће помагати да се одржи и учврсти свим својим утицајем“.

У трећем члану Аустро-Угарска прима унапред да призна од своје стране титулу Краља Кнезу Милану, кад он нађе за потребно да се за Краља прогласи, и обећава помоћ своју да то признаду и други кабинети.

У члану четвртом Аустро-Угарска прима на себе да помаже Србију и њене интересе код других јевропских кабинета, а Србија за то прима на себе обавезу: да неће без прет-

ходног споразума с Аустро-Угарском преговарати ни закључивати политичке уговоре с другом којом државом, и да неће на својој територији допустити (*n'admettra pas*) какву страну оружану силу, ни редовну ни нередовну, па ни под именом добровољаца!

Члан пети утврђује узајамно пријатељство и неутралност на случај рата с којом другом државом, а члан шести предвиђа војну конвенцију ако би била потребна војна кооперација.

После тога долази члан седми, који је такође и важан и карактеристичан. Њиме се Аустро-Угарска обавезује: да се неће сама противити, и да ће и код других сила помагати Србију ако она, евентуално, дође у положај да добије каква територијална увелиичања у правцу своје јужне границе изван Новопазарског Санџака.

Конвенција је закључена на десет година с обvezом, да се на шест месеци пре тога обе уговорне стране договоре о продужењу или изменама у њој.

Због члана четвртог ишао је пок. Пироћанац под јесен у Беч, и ту покушао да измени или ублажи његове одредбе. То је било око половине октобра 1881. године по нашем календару.

Пок. Пироћанац је успео да добије једну декларацију, коју су потписали он и В. Калај, као ондашњи заступник аустро-угарског министра спољних послова, али она врло мало мења ствар. У тој декларацији се објашњава члан четврти, после прилично дугачкога претходнога уверавања да обе стране остају при утврђеној погодби, тако: да се њиме не крњи право Србије закључивати уговоре с другим државама, па баш и политичке; он само ангажује Србију да ти преговори и уговори не могу бити противни духу и садржини тајног уговора од 16/28 јуна 1881. године!

*

Пред абдикацију своју Краљ Милан је продужио конвенцију до 1. јануара 1895. године. Краљ Александар је уставно имао да буде пунолетан 24. августа 1894. године. Као што се види Краљ Милан је према томе и одредио нову важност конвенцији, продужујући је.

Продужење је извршено 28. јануара, односно 9. фебруара 1889. године, а 22. фебруара исте године, по нашем календару, Краљ Милан је абдицирао.

Продужујући конвенцију Краљ Милан је унео у њу и неке измене, које су, опет, карактеристичне и за њега и за Аустро-Угарску, и које одају смер извесних одредаба у првој конвенцији.

Новим чланом другим објашњава се стари члан други конвенције тако, да је сад Аустро-Угарска дужна и оружаном руком бранити династију од свакога упада који би дошао од стране Црне Горе, из Босне и Херцеговине, из Новопазарског Санџака и из Турске, код које би Аустро-Угарска у тој цељи имала да дејствује те да и она помаже да се такав упад с турске територије не учини.

У новом члану трећем одређује се, да се одредбе члана шестог прве конвенције могу извршити само у смислу Устава од 1888. године.

Овде треба мало да станемо. Као што се из овога види, члан 6. дотадање конвенције који предвиђа војну конвенцију и војну кооперацију морао је да претпри извесну измену због самога Устава новога.

По члану 200. Устава од 1888. године, који је пренесен и у данашњи Устав (сада чл. 199), „Страна се војска не може узети у службу државну. Уговор да страна војска поседне српско земљиште, или да пређе преко њега, не вреди без одобрења Народне Скупштине, као што се ни српска војска не може ставити у службу које друге државе без одобрења Народне Скупштине“.

Овај члан првобитно, по предлогу Устава који је Народна Скупштина имала да реши, није гласио овако. Он је изменењен, ма да је и без измене давао већу гарантију но стари Устав. И тек кад му је дата горња редакција, Народна је Скупштина примила Устав од 1888. године „од корица до корица“. Зебња и страховања били су у свију, и ова страховања су још више појачавана била наваљивањем Краља Милана да се члан 200. Устава прими по предлогу.¹

¹ У првобитном тексту овога члана новог Устава, како је он изашао из ужег и ширег Уставотворног Одбора, није било последње реченице: „као што се ни српска војска не може ставити у службу које друге државе без одобрења Народне Скупштине“. Види: Предлог Устава за Краљевину Србију, од ужег Уставотворног Одбора, штампан као рукопис, у Народној Библиотеци под Бр. 32702/4. И даље: Отаџбина, књ. 30., стр. 434.

Члан 200. Устава од 1888. године стоји, дакле, у вези с тајном конвенцијом од 1881. године. Због ње је он онакав какав је. Због њега је, опет, члан шести ове конвенције морао бити изменењен, кад је она била продужена 28. јануара, односно 9. фебруара 1889. године.

Аустро-Угарска је хтела, изменеју осталога, конвенцијом, да има слободан и отворен пут за југ моравском долином.¹ И тај пут јој је давала конвенција од 1881. године до године 1889. згодно и лако. Од тога доба, она је за тај пут имала да рачуна и с Народним Представништвом, које је Уставом од 1888. године добило нова полета и које се од тада није могло тако лако и згодно састављати по вољи владе и владаоца.

Сад је, у вези с овим, без сумње лакше разумети, и ону уржњу с аустро-угарске стране на Устав од 1888. године, и ону борбу, дугу и мучну, да се до њега дође, и онај кратак живот његов, и долазак Краља Милана у Београд јануара 1894. године када је, у мају месецу, Устав од 1888. године суспендован а у живот враћен Устав од 1896. године....

Члан четврти продужене, нове конвенције, има такође једну интересантну измену и допуну. Њиме се од стране Аустро-Угарске обећава: помагање ширења Србије, ако буде верно вршила овај уговор, у правцу долине Вардара докле год околности буду допустиле да се она, Србија, у том правцу прошири!

Овде је традиционо пријатељство Аустро-Угарске према Турској добило још један свој класичан израз, као што је овим чланом и целом конвенцијом јасно и очигледно засведочено да Аустро-Угарска не мисли ићи даље на југ ка Солуну!

У вези с овим, и у светlosti целе ове конвенције, сад су јаснији и покушаји Аустро-Угарске у 1878. и 9. години да Србију увуче у царинско јединство, као што сад јаснији постаје и наш први трговински уговор с Аустро-Угарском од 1881. године.

Колико је Краљ Милан био ушао у ове идеје, и колико је он погрешно ценио тенденције и намере аустро-угарске поли-

¹ Види у овом погледу важну и врло карактеристичну, за намере Аустро-Угарске, војну-политичку студију Mazedonien, Wien, 1905. Она се, најпре, јавила у Danzers Armee-Zeitung, па је, после, одатле одштампана. Њу је писало, како сама редакција каже, једно одлично информисано војничко перо!

тике, види се и из члана петога нове конвенције којом Аустро-Угарска, по његовој жељи, обећава помоћ — да се Србија економски и финансијски консолидује! Сви српски државници, међу тим, знају да је Аустро-Угарска била стална и жива сметња да се Србија економски и финансијски консолидује и развија. Пок. Пироћанац ми је с болом и горчином казивао, како је Аустро-Угарска систематски сваки корак његов укрштала да се Србија и њен кредит ослободе зависности од Лендербанке, која је српски кредит онда држала у својој руци. Доцнија искуства и појаве последњих година, у том погледу, да оставимо на страну, јер би нас то далеко одвело.

* * *

Без знања ове конвенције не може се добро разумети положај и живот Србије за последњих тридесет година, ни спољашњи ни унутрашњи. Многе појаве, многи догађаји овога времена су и директно везани за њу и изазвани њоме. Тако кад се она зна, могу се како треба оценити оне тешкоће у којима су се све владе српске налазиле, оне невоље и тегобе с којима је имао да се бори за то време српски народ у Србији, и оне опасности којима је Србија била стално изложена за то време. Нека се само замисли, за тренутак, та једна околност: да министри председници, и министри спољних послова, воде политику земље и носе одговорност за послове њене, а не знају њен положај и немају у рукама кључ за политику своје отаџбине! Све онда мора бити искварено: и одношај измене владаоца и владе, и одношаји измене владе и Народне Скупштине, и одношаји измене владаоца и народа. Тенденције народне политике и тенденције конвенционе политике ступају у борбу, и борба траје, борба жестока и очајна, пуних двадесет година... Она је забежила и једну буну, и један рат — српско-бугарски рат....

Од интереса је да се још једном, на завршетку, зауставимо на последњој години важења ове конвенције. То је, као што већ знамо, година 1894. Крајем те године истицала је важност конвенције, а почетком те године долази у Србију Краљ Милан противно једном позитивном закону, долази нова влада мимо Народне Скупштине па се и она после три месеца мења, и већ у мају месецу суспендује се демократски Устав од 1888. године, а у живот враћа стари, из архивске прашине извучени

Устав од 1869. године који је засновао криптоапсолутизам и давао владаоцу, по изреци самога Краља Милана, три четвртине све државне власти у земљи.

Кад су се 1896. и 1897. године за владе Ст. Новаковића и Ђ. Симића почели показивати опет знаци кретања у правцу народне политике и демократизма — Краљ Александар је обећао био и кабинету г. Ст. Новаковића и кабинету г. Симића да приступи решењу уставнога питања, т. ј. ревизији Устава од 1888. године, који се био огласио као и сувише демократски, и укидању Устава од 1869. године који је био враћен у живот 1894. године — Краљ Милан се поново јавља на бину! Краљ Александар, ма да је при поласку на пут изјавио био г. Извољском, онда руском посланику у Београду, да је с владом потпуно задовољан и да нема разлога ни за какву промену, у повратку из Париза отпушта кабинет г. Ђ. Симића, образује кабинет г. др. Владана Ђорђевића, истиче с помпом неки државни програм и око Божића исте године поставља свога оца, Краља Милана, за комandanта активне војске! Као комandanт активне војске Краљ Милан имао је да буде јемац за продужење конвенционе политике без конвенције, и за продужење живота Уставу од 1869. године који је давао тако згодну подлогу за члан 6. конвенције од 1881. године! Тада су и српски официри чули реч: да српска војска неће никад доћи у положај да се бори на северном и западном фронту! Наравно да је онда према том начелу и сав рад српскога главнога штаба и српске главне команде био упућиван...

*

Такве су биле последице за Србију од окупације Босне и Херцеговине. Какве би, пак, биле последице за њу од анексије Аустро-Угарској ових српских и балканских области није, према овоме, тешко погодити. Треба само да се сетимо шта је кнез Бизмарк, на заходу свога живота, написао у својим мемоарима. Ту се, у другој књизи, на стр. 252, читају ови редови: „природно је да становници Дунавскога басена имају потребе и планове, да се преко садашњих граница Аустро-Угарске монархије пруже; а немачко царевинско уређење (*Die deutsche Reichsverfassung*) показује пут како Аустрија може постићи да измири политичке и материјалне интересе који се налазе

на простору између источне границе румунскога племена и Боке Которске“!

Бизмарк не жели само да Немачка залаже за ове планове крв и имање Немаца, али он им жели пуна успеха и, у тим границама, даје им сву помоћ Немачке, као што је то чинио и пре Берлинског Конгреса и на Берлинском Конгресу, где је он био главни виновник и окупације. Енглези су онда помогали Аустрију, али с погрешне политике, а Бизмарк ју је помогао свесно, намерно је потискујући на Балкан. Да није било кнеза Бизмарка и такве његове политике, не би било ни Рајхштата ни Пештанске конвенције. Немајући ни најмање намеру да бранимо ондашњу руску дипломатију, коју ни Руси не бране, историјска истина захтева ово признати. Позната је његова реч: *Je suis Russe à Sofia, Autrichien à Belgrade*. Али цела његова политика, заједно с његовим мемоарима, показује да је само друга половина ове изреке била тачна.¹

Како се Аустрија тиме користила, и како се и данас користи, видели смо из ове конвенције и из поступка барона Ерентала. Сад би само имало да се утврди и даље продужи извођење теорије хинтерланда!

¹ Види за све ово и леп и важан рад С. Горянова *Босфоръ и Дарданелы*, С. Петербургъ. 1907. стр. 287—297, 302—8, 344—48.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ

Одмах после изласка прве књиге „Одлука Опште Седнице Касац. Суда“ — са многих страна, а нарочито од стране практичара, учињена је једна врло умесна примедба, којој ево чинимо задоста.

Ствар је у овоме: метод којим смо ми почели издавање несумњиво је на своме месту, — али под претпоставком да они којима је намењено имају више времена за расположењу, претпоставка, која на жалост не стоји. Кад се још уз то има на уму да је онај метод издавања и скупљи и претендује на дуже време, за само издавање, онда је овај на који смо се, услед горе поменуте примедбе, одлучили, у спаком погледу бољи.

На следеће три стране дат је углед, у коме се тај метод врло добро огледа. Он је и практичнији и бољи, концентрисанији и несумњиво једини, бар за наше прилике, тачан.

Конкретна одлука идеализирана је. Из ње је издвојено начело и разлог — и стављено под дотични законски пропис. Тамо где је у одлуци било два или више начела извршена је деоба истих. Овај метод није новина у страним правничким лите-ратурама и свуда заузима врло видно место међу практичним књигама.

Из приложеног огледа, виде се у осталом све особине тог метода, те о самом методу нећемо ни да говоримо.

За сада ћемо издати Грађански Законик (протумачен одлукама одељења и опште седнице Касац. Суда). Он ће изнети око 50 табака, штампаних по методи приложеног угледа у који ће ући све одлуке по материјалном грађанском правосуђу. Оно што је нарочито важно, то је, што ће ово издање законика бити отсолутно без погрешака, којих је ново државно на жалост пуно.

Цена ће књизи бити за претплатнике 8 дин. Књига је већ дата у штампу и биће ускоро готова.

Господа која узму на себе скупљање претплатника, под уобичајеним 200% процентом, могу претплату примати и потписатом књижару издавачу слати делимично (по 2 дин. месечно од претплатника).

Потребу овакве књиге практичарима није нужно ни доказивати. Она ће нарочито добро доћи адвокатима, судским и полицијским чиновницима и општинским писарима, који ће из самог угледа увидети корисност једне овакве књиге, која је по својој методи врло потребна и самим чисто административним чиновницима.

Књига ће се штампати у ограниченом броју примерака, те се стога моле они који је желе имати, нарочито они који су већ узели прву књигу, да то јаве издавачу што пре.

Београд
Јануара 1909 год.

ГЕЦА КОН
књижар издавач
Београд
34. Кнез Михајлова 34.

53018